

Vilniaus apygardos administraciniam teismui

Žygimantų g.2, Vilnius

Pareiškėjui Grant Arthur Gochin,

Gim. 1963 m. lapkričio 2 d.,

Adresas: 10 900 Winnetka ave., Chatsworht, CA 91311

Jungtinės Amerikos Valstijos

Pareiškėjo atstovui advokatui Rokui Rudzinskui,

A. Mickevičiaus g. 14-2, LT 08119 Vilnius

El. paštas: rokas@rlaw.lt

Tel. Nr. 8614 88303

Teikiama per Lietuvos teismų EPP

PAAIŠKINIMAI
DĖL PAREIŠKĖJO PATEIKTŲ PAPILDOMŲ DOKUMENTŲ
(administracinėje byloje Nr. eI-534-281/2019)

2019 m. vasario 28 d.

Vilnius

1. Vilniaus apygardos administraciniame teisme nagrinėjama administracinė byla Nr. eI-534-281/2019, pagal pareiškėjo G. A. Gochin (toliau – Pareiškėjas) skundą atsakovui Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui (toliau – Centras) dėl atsisakymo pakeisti istorinę išvadą. Pareiškėjas pateikė bylą nagrinėjančiam teismui papildomus [Pareiškėjo atstovo Andriaus Kulikausko atrinktus] dokumentus, kurie, Pareiškėjo teigimu, patvirtina priešingas istorines aplinkybes nei nurodo Centras.
2. Išanalizavęs Pareiškėjo pateiktus papildomus dokumentus, Centras teikia teismui argumentus dėl Pareiškėjo pateiktų dokumentų ir jų pagrindu formuluojamų išvadų.

Dėl Pareiškėjo pateiktų papildomų dokumentų

3. Atkreiptinas teismo dėmesys į tai, kad visi Pareiškėjo teismui pateikti papildomi dokumentai Centrai buvo žinomi rengiant istorinę išvadą apie Joną Noreiką (Generolą Vėtrą), kurią Pareiškėjas ginčija, jie jau buvo įvertinti istoriografiniu požiūriu, todėl, Centro įsitikinimu, Pareiškėjo pateikti papildomi dokumentai nesudaro prielaidų keisti ar, juolab, naikinti Centro priimtos Išvados.
4. Pareiškėjas kartu su papildomais dokumentais nepateikė jokių svarių ir įtikinamų įrodymų, patvirtinančių Pareiškėjo teiginius, neva J. Noreika (Generolas Vėtra) buvo

Holokausto (genocido), taip, kaip ši veika yra vertinama pagal LR Baudžiamojo kodekso nuostatas, taip pat pagal Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį bei Niurnbergo tribunolo statuto nuostatas ar Jungtinių Tautų Baudžiamojo Tribunolo praktiką, dalyvis.

5. Pareiškėjo išvadas, kurias jis daro pateiktų papildomų dokumentų pagrindu, Centras laiko abejotinomis, nes, kaip ir ankstesniame savo tyrime, taip ir šiuo atveju:
 - 5.1. Pareiškėjas savo pateiktiems istoriniams šaltiniams netaiko išorinės ir vidinės kritinės analizės, nevertina jų patikimumo;
 - 5.2. Pareiškėjas dokumentus atrinko remdamasis ne objektyvumo kriterijais, o bandydamas pagrįsti savo išankstines nuostatas;
 - 5.3. Pareiškėjas vertina pavienius dokumentus, nederindamas jų su kitų žinomų faktų, liudijimų ir aplinkybių visuma, taip ignoruodamas bendrą istoriografinį kontekstą;
 - 5.4. kai kurie Pareiškėjo pateikti dokumentai akivaizdžiai prieštarauja juos apibendrinančiai Ieškovo išvadai, išvados neatitinka dokumentų turinio, todėl Pareiškėjo išvados negali būti laikomos nei objektyviomis, nei mokslinėmis.
6. Žemiau Centras pateikia kelis charakteringus Pareiškėjo išvadų subjektyvumo ir nepagrįstumo pavyzdžius.
7. Vienoje iš savo išvadų (žr. sk. „Žydų turto dalybos Telšiuose“, prašymo dėl papildomų dokumentų prijungimo (toliau – Prašymas) 7 psl.) Pareiškėjas teigia: „Dokumentai patvirtina, kad Telšių apskrityje administracija ir savivaldybė su žydų turtu elgėsi savo nuožiūra. Tam paskiria atsakingą pareigūną. Tai suponuoja, kad galimai tie patys subjektai dalyvavę turto radime ir dalybose, inicijavo ir vietos žydų suvarymą į Telšių getą. **Apie tai nepavyko rasti rašytinių dokumentų** (past. – *čia ir toliau paryškinta bei pabraukta Atsakovės*) (...). Šis pavyzdys parodo Pareiškėjo išvadų neobjektyvumą.
8. Pareiškėjas taip pat teigia (žr. Prašymo 7 psl.): „Dokumentai patvirtina, kad Telšių apskrityje administracija ir savivaldybė su žydų turtu elgėsi **savo nuožiūra**. (...) Dokumentai liudija, kad Telšių savivaldybė sprendė ne tik žydų turto klausimus, bet ir siuntė žydus darbams.(...) Tokie veiksmai buvo vykdomi **be jokio nacių nurodymo**.“ Bandydamas pagrįsti šiuos savo teiginius, Pareiškėjas prideda dokumentą [Priedas Nr. 26.9], kuris akivaizdžiai paneigia paties Pareiškėjo išvadą. Cituojamame dokumente minimas Šiaulių apygardos komisaro Hanso Gewecko įsakas: „Yra pagrindo manyti, kad iš konfiskuoto žydų turto radijo aparatai perleidžiami už labai mažą atlyginimą. Su išimtimi visi radijo aparatai, kurie priklauso apskričių viršininkams, burmistrams, policijų vadams ir valsčių viršininkams, konfiskuojami ir perduodami Apygardos komisarui“. Ši aplinkybė akivaizdžiai parodo, kad, priešingai, nei teigia Pareiškėjas, vokiečiai, o ne Telšių administracija, buvo žydų turto konfiskavimo iniciatoriai, taip pat patvirtina, kad vokiečiai neleido Telšių administracijai su žydų turtu „elgtis savo nuožiūra“, kaip teigia Pareiškėjas.

9. Minėtą Pareiškėjo išvadą paneigia ir kiti jo pridedami dokumentai, pvz. Šiaulių apygardos komisaro nurodymas apskričių viršininkams ir burmistrams [Priedas Nr. 24.4]: „Pagal Apygardos Komisaro nurodymus gali visi konfiskuoti žydų daiktai, išskyrus vertės daiktus, per ypatingą komisiją, kurią nustato apskrities viršininkas ar burmistras, būti parduodami. Gauti pinigai turi būti įmokėti **į ypatingą Apygardos Komisariato sąskaitą Reicho kredito kasoje Šiauliuose**“. Šie pavyzdžiai rodo, kad Pareiškėjas, sąmoningai ar nesuvokdamas dokumento teksto, klaidina Teismą.
10. Pareiškėjas savo pridėtą dokumentą [Priedas Nr 24.8] apibūdina taip: „Dokumentas liudija asmeninę Noreikos iniciatyvą eksploatuoti žydų nekilnojamąjį turtą, Gewecke į Šiaulius atvyko tik rugsėjo pradžioje, tad turto nuomos klausimai galimai nėra Gewecke iniciatyva. Archyve nurodymo nerasta.“ Tačiau pačiame dokumente akivaizdžiai matoma, kad iniciatyva kyla būtent iš Šiaulių apygardos komisaro Hanso Gewecke. Cituojame raštą: „Šiauliai, 1941 m. rugsėjo mėn. P. Šiaulių Apyg. Komisarui, Tamstos nurodymu pristatau tvirtinimui projektą nuomos tarifo nacionalizuotam ir žydų nekilnojam turtui“. Atkreiptinas dėmesys, kad raštą pasirašo ne J. Noreika, o Turto tvarkytojas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Pareiškėjo priede Nr. 29.2 pateikiamas rugpjūčio 13 d. laikraštyje „Tėvynė“ paskelbtas atsišaukimas, kuriame H. Gewecke praneša apie savo paskyrimą Šiaulių apygardos komisaru ir civilinės valdžios perėmimą.
11. Pareiškėjas taip pat tvirtina, kad jo pridėtu dokumentu (priedas 22.3) „Telšių apskrities viršininkas duoda pavedimą administracijos objektams ir policijai vykdyti LAF valią“. Tačiau pačiame dokumente, kuriame kalbama apie komunistų ir jų rėmėjų teisinį persekiojimą ir kurį pasirašo Telšių apskr. viršininkas Ramanauskas ir Telšių LAF vadas Noreika, teigiama priešingai: „Vietos iniciatyva daryti mirties sprendimus ir juos vykdyti griežtai draudžiama. (...) Visoms gautoms politinio pobūdžio kvotoms tolimesnę teisėtą eigą duoda Telšių apskr. krim. policijos viršininkas“.
12. Pareiškėjas, remdamasis 1941-09-23 Telšių miesto burmistro nurodymu statybos skyriaus viršininkui pateikti išlaidas geto tvorai ir aiškinimu, kad tokį aktą reikia pristatyti apskrities viršininkui [Priedas Nr. 24.7], daro išvadas, kad „Noreika, eidamas Šiaulių apskrities viršininko pareigas reikalauja pateikti Telšių geto įrengimo išlaidų sąmatas“, kad „Telšiai yra Telšių apskrityje ir nėra Šiaulių Apskrities viršininko jurisdikcija“, kad „dokumentas liudija galimą genocidinės veiklos tęstinumą Telšiuose ir Šiauliuose“, kad „dokumentas patvirtina Noreikos kaip LAF vado aktyvų dalyvavimą veikloje, susijusioje su Telšių getu.“
13. Tokios Pareiškėjo išvados yra absoliučiai nepagrįstos ir neteisingos, nes:
 - 13.1. Pareiškėjo minimame dokumente nėra nurodytas nei apskrities pavadinimas, nei viršininko pavardė, todėl darytina logiška išvada, kad kalbama apie Telšių apskrities viršininką Ramanauską, o ne apie Šiaulių apskrities viršininką Noreiką;
 - 13.2. Aptariamu laikotarpiu (t.y. 1941-09-23) J. Noreika jau nebuvo LAF Telšių vado pareigose, šias pareigas nustojo eiti 1941-08-02, t. y. prieš 52 dienas;

- 13.3. Pareiškėjo pateiktas dokumentas priskirtinas finansinių dokumentų kategorijai, jame kalbama apie statybų kaštus, todėl juo negalima įrodinėti genocidinės veiklos fakto.
14. Pareiškėjas, remdamasis Zenono Ivinskio paaiškinimu, kad „Pagrindinis noras p. Ermer buvo, kad aš nurodyčiau, kas iš vokiečių Plungėje (iš gen. Stahlecker, Einsatzkommando) organizavo žydų šaudymą“ [Priedai Nr. 25.9 ir 25.9.2] daro išvadą, kad „vokiečių prokurorams nėra žinoma, kas „sutvarkė“ Plungės ir Telšių žydus, kas iš vokiečių ar lietuvių atsakingas už žudynes“.
15. Tokia Pareiškėjo išvada neturi jokio faktinio pagrindo, nes:
- 15.1. Tardytojų prašymas nurodyti, kas iš vokiečių organizavo žydų šaudymą Plungėje, nesuponuoja išvados, kad tardytojai to nežino. Tardytojams gali būti reikalingi papildomi liudytojai ir jų parodymai;
- 15.2. Tardytojų klausimas, kas iš gen. Stahleckerio vadovaujamos komandos organizavo žydų šaudymą, akivaizdžiai patvirtina, kad vokiečių prokurorams nekyla abejonių, kad šaudymą organizavo vokiečiai, o ne lietuviai.
16. Pareiškėjas Prašymo 7-8 psl. rašo: „Noreika buvo LAF Žemaitija vadas (Generolas Vėtra). Jis negalėjo nežinoti apie tai ką jo teritorijoje veikia kiti LAF nariai ir įvairios jėgos struktūros, ypač LAF kariai ir TDA nariai, kuriems jis vadovavo ir į kurių gretas jis pats verbavo LAF spaudoje ir savo viešose kalbose.“ Pažymėtina, jog Pareiškėjas Jono Noreikos, kaip LAF Žemaitijos vado, galias bando pabrėžti paminėdamas jo slapyvardį – „Generolas Vėtra“, tačiau šį slapyvardį J. Noreika pasirinko žymiai vėliau, po ketverių metų, kai veikė pagrindinėje kovoje prieš sovietų okupaciją ir nebuvo LAF Žemaitijos vadu.
17. Pareiškėjas painiojasi savo išvadose, vieną kartą nuroydamas, kad laikraštis „Žemaitijos žemė“ nebuvo cenzūruojama, kitą kartą, kad buvo cenzūruojamas. Prašymo 8 psl. Pareiškėjas nurodo: „Dokumentai patvirtina Pareiškėjo teiginius, kad 1941 m. vasarą laikraštį Žemaičių žemė rengė, spausdino ir platino LAF savarankiškai, o atsižvelgiant į LAF įtaką Žemaitijoje, galima manyti, kad ir be jokios nacių cenzūros.“ Prašymo 9 psl. Pareiškėjas teigia: „Dokumentai patvirtina, kad 1941 m. vasarą LAF "Žemaičių žemė" buvo labai silpnai cenzūruojama“. Atkreiptinas dėmesys, kad savo išvadas apie cenzūros nebuvimą Pareiškėjas grindžia ne dokumentais, o nieko neįrodančiais straipsniais. Be to, Pareiškėjo pridėtos laikraščio kopijos, iš kurių matyti, kad laikraštyje buvo skelbiami A. Hitlerio kūrinių „Mein Kampf“ fragmentai, šiuo klausimu perša priešingas išvadas, nei teigia Pareiškėjas.
18. Pareiškėjas teismui pateiktą dokumentą [Priedas 25.3] apibūdina taip: „1941 07 21 vokiečių komendantūrai Telšiuose išduoti 5 kaldros ir 3 pagalvės. Dokumentas liudija, kad vokiečių Telšių komendantūroje buvo nedaug“. Tačiau Pareiškėjas nutyli, kad jo minimame dokumente prašoma išduoti 42 paklodes, 3 piernatus (plunksnų čiuzinius) ir 0 (nulį) rankšluosčių. Sekant Pareiškėjo logika, tektų konstatuoti, kad keliems vokiečiams reikėjo 42 paklodžių, kad vokiečiai nesinaudojo rankšluosčiais ir čiuziniais. Kitas

pareiškėjo pridėtas dokumentas [Priedas Nr. 25.2] akivaizdžiai liudija, kad dalis vokiečių kariuomenės gyveno ne komendantūroje, o butuose.

19. Pareiškėjas, remdamasis pridėtu dokumentu [Priedas Nr. 25.4] daro išvadą, kad „Burmistro nurodymas išskirti maisto Telšiuose esantiems 9-iems vokiečių kariams, ne karininkams“, parodo, jog Telšiuose tebuvo keli vokiečių kareiviai be vadovybės. Tačiau dokumente rašoma, kad Konstancijos Ruikienės valgykloje 10 dienų valgys 9 vokiečių kariai. Šis dokumentas nėra pagrindas teigti, kad Telšiuose nebuvo daugiau vokiečių karių ir karininkų, kurie galėjo valgyti kitoje Telšių vietoje. Pareiškėjo pridėti dokumentai [Priedai Nr. 25.2 ir 25.4] liudija, kad vokiečių kareiviai gyveno ne vienoje vietoje, tad tikėtina, kad ir maitinosi ne vienoje vietoje.
20. Pareiškėjas, remdamasis priedu Nr. 25.3, teigia: „laikotarpiu 1941 liepa – 1942 gegužė, Telšių savivaldybė vokiečių karių išlaikymui išleido 2450 Rb. butams ir kitiems patarnavimams. Tai liudija, kad Telšiuose 1941 m. vasarą – rudenį vokiečių karių buvo labai nedaug. Palyginimui, Šiaulių apskritis išleido 15 000 Rb. savisaugos bataljono kovotojų atlyginimui per 1 mėn.“ Šios Pareiškėjo išvados yra abejotinos dėl šių priežasčių:
 - 20.1. Iš jau minėtų Pareiškėjo pateiktų dokumentų matyti, kad dalis vokiečių kariuomenės gyveno ne tik butuose, bet ir komendantūroje, todėl vien pagal butų sąmatas negalima daryti tokių apibendrinančių išvadų;
 - 20.2. Pareiškėjas painiojasi tarp piniginių vienetų, nes 1941 m. antroje pusėje Lietuvoje funkcionavo ir rubliai, ir markės: 10 Rb prilygo 1 RM. Pareiškėjas neteisingai nurodo, kad Telšiuose už paslaugas buvo atsiskaitoma rubliais, nes dokumente nurodomos sumos reichsmarkėmis. Iš čia ir neteisingas Pareiškėjo palyginimas tarp sąmatų Telšiuose ir Šiauliuose. Norėdamas palyginti sumas, išreikštas reichsmarkėmis ir rubliais, Pareiškėjas turėjo išlaidas Telšiuose padauginti iš 10.
 - 20.3. Palyginimas tarp butų nuomos kainos okupantams Telšiuose ir 150 žmonių atlyginimų Šiauliuose nėra etiškas.
21. Kita Pareiškėjo išvada, padaryta remiantis priedais Nr. 24.5 ir 24.6, neva „Noreika dokumentuose patvirtina, kad asmeniškai tarpininkauja dėl žydo nekilnojamo turto perrašymo“, neatitinka tikrovės. Šiame dokumente nėra nei asmeninio, nei pareigybinio Noreikos nei tarpininkavimo, nei patvirtinimo. Dokumente Kriukų valsčiaus viršaitis Šiaulių apskrities viršininkui praneša, kad nutarė žydo Leizerovičiaus namą išnuomoti Kriukų girininkijai, „kaipo valstybinei įstaigai“, ir prašo Šiaulių apskrities viršininko „parėdymo“.
22. Pareiškėjas, remdamasis priedais Nr. 22.1-22.3, teigia, kad šie dokumentai liudija apie ypatingas Lietuvių aktyvistų fronto galias nacių okupuotoje Lietuvoje. Centro nuomone, šie dokumentai neatskleidžia jokių ypatingų ar išskirtinių LAF galių. Iš šių dokumentų matyti tik tai, kad tiek Telšių, tiek Šiaulių apskričių administracija buvo suinteresuota sutvarkyti teisėsaugos reikalus, susijusius su buvusių sovietų režimo rėmėjų baudžiamuoju persekiojimu, kad jie vyktų tam tikra juridine procedūrine tvarka, kuri

buvo pašlijusi. Tuo taip pat buvo suinteresuoti Telšių apskrities LAF vadas J. Noreika ir Šiaulių apskrities bei miesto LAF vadas L. Virbickas. Jų tikslas buvo sukontroliuoti valsčiuose veikusių LAF skyrių veiklą, nustatyti jos ribas. Kita vertus, J. Noreika iki 1940 m. vasarą Sovietų Sąjungos įvykdytos okupacijos ir aneksijos dirbo Kariuomenės teisme, turėjo teisininko diplomą, t. y. buvo karinės justicijos karininkas, teisininkas, baudžiamosios teisės specialistas. Iš šių biografinių faktų išplaukia išvada, kad minėti dokumentai liudija, jog J. Noreikai pirmiausia rūpėjo ne kažkokios ypatingos LAF organizacijos galios, bet tinkamas su teisėsauga, su jos procedūromis susijusių dalykų sutvarkymas.

23. Pareiškėjas, remdamasis priedais Nr. 23.1-23.4, teigia: „Šie dokumentai patvirtina, kad LAF turi „Žydų tvarkymo komisiją“, kuri 1941 liepos pradžioje įsako Jonišio administraciniam subjektui suregistruoti gyventojus, surasti jų slepiamą turtą. Taip pat skelbia įsakymą žydams, nustatant didelę baudą už ankstesnių įsakymų nevykdymą. Šis dokumentas patvirtina, kad LAF galią ir įtaką sprendžiant Jonišio žydų ir jų turto likimą. Dokumentai patvirtina, kad LAF turėjo galią įsakinėti ne tik žmonėms, bet ir vietos administraciniams subjektams“. Centro įsitikinimu, Pareiškėjo išvados, neva Jonišio LAF buvo savarankiška, nuo nacių valdžios nepriklausoma organizacija, kuri savarankiškai vykdė tiek antižydišką, tiek kitokią veiklą, yra labai abejotinos bendrame visuotinai žinomame istoriografijos kontekste.
24. Istoriniuose darbuose teigiama, kad žydų diskriminavimo iniciatyva buvo okupacinės valdžios rankose, kad lietuviškos įstaigos buvo priverstos pakartoti vokiečių įstaigų įsakymus.¹ Todėl Jonišio LAF veikla vertintina kaip nesavarankiška, kaip okupacinės valdžios duotų nurodymų įgyvendinimo padarinys. Įstaigos, kurios įtakojo Jonišio LAF organizacijos veiklą, buvo Šiaulių vokiečių karo lauko komendantūra Nr. 819, vokiečių saugumo policijos ir SD Operatyvinės grupės A 2-asis būrys, jo padaliniai. Tokį privalomą LAF paklusnumą okupacinės valdžios nurodymams atspindi bylos dokumentas, pagal kurį žydams buvo liepta nešioti geltonas žvaigždes. 1941 m. liepos 11 d. Jonišio LAF nurodymai, kad žydai turi nešioti Dovydo žvaigždes, kad negali vaikščioti šaligatviais, vertintini ne kaip savarankiški Jonišio LAF sprendimai, o kaip okupacinės valdžios duotų nurodymų padarinys. Tai, kad nurodymų Lietuvos žydams nešioti geltonas žvaigždes, skiriamuosius ženklus, kilmė sietina su vokiečių okupacine administracija, o ne su LAF, patvirtina šie pavyzdžiai:
- 24.1. 1941 m. liepos 4 d. Vilniaus miesto ir srities piliečių komiteto pirmininkas A. Žakevičius, apskrities policijos vadas A. Iškauskas paskelbė vokiečių karo komendantų įsakymą, kuriuo visiems žydams buvo įsakyta ant krūtinės ir nugaros nešioti 10 cm skersmens ženklą, uždrausta vaikščioti gatvėse nuo 18 val.²
- 24.2. 1941 m. birželio 23 d. vokiečių karinės pajėgos užėmė Vilkijos valsčių ir čia pradėjo veikti vietinė vokiečių karo komendantūra, kuriai vadovavo komendantas SS oberšturmfiueris Missenbaumas. 1941 m. birželio pabaigoje vokiečių komendantas per susitikimą su Vilkijos aktyvistų štabo nariais kalbėjo, kad su žydais yra netvarka ir šie

¹ žr., pvz., Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941-1944), Vilnius, 1998, p. 192

² žr. ten pat, p. 193

laisvai vaikštinėja po miestelį. Komendantas įsakė imtis priemonių ir nurodė, kad žydai ant krūtinės ir nugaros nešiotų geltonos spalvos ženklą (Dovydo žvaigždę), kad jiems būtų draudžiama vaikščioti šaligatviais, kad būtų pažymėti jų namai.³

25. Pareiškėjas, remdamasis pavieniais dokumentais, siekia įrodyti, kad Jonišio LAF organizacija buvo kontribucijos žydams iniciatorė, autorė. Tačiau Jonišio LAF organizacijos nurodymas žydams⁴ vertintinas kaip nurodymo, gauto iš okupacinės valdžios, įgyvendinimo padarinys. Taip manyti leidžia šios faktinės aplinkybės:

25.1. Kauno apskrities viršininkas, vykdydamas komisaro A. Lentzeno nurodymus, 1941 m. rugpjūčio 21 d. rašė valsčių savivaldybių viršaičiams: „Apygardos komisaro pavedimu įsakau tamstoms ne vėliau kaip ligi š. m. rugpjūčio 25 d. visus esančius valsčiaus ribose žydus (abiejų lyčių) apdėti ir išreikalauti šitokio dydžio kontribucijomis: nuo 1 iki 10 galvų – 1000 rb., nuo 11-20 žydų galvų – 2000 rb. ir t. t. Reikalavimas turi būti patiektas Žydų komiteto vyriausiajam (balabosui) su įspėjimu, kad reikalaujamos kontribucijos per 24 val. nesumokėjus, kiekvienam iš jų gresia sušaudymo bausmė. Išreikalavus pinigus įnešti į savivaldybės kasą atskiron sąskaiton. Šį įsakymą įvykdžius, man pranešti ne vėliau š. m. rugpjūčio 26 d. tikslus šio darbo duomenis“.⁵ Po kontribucijos mokesčių surinkimo Kauno apskrities viršininkas informavo komisarą A. Lentzeną apie rezultatus. 1941 m. rugsėjo 19 d. viršininkas rašė raštą komisarui, kad iš Babtų valsčiaus žydų surinkta 9000 rb., iš Čekiškės – 15000 rb., iš Garliavos – 25000 rb., iš Jonavos – 120000 rb., iš Kruonio – 8000 rb., iš Pakuonio – 3000 rb., iš Pažaislio – 15000 rb., iš Raudondvario – 100 rb., iš Rumšiškių – 8000 rb., iš Seredžiaus – 19200 rb., iš Vandžiogalos – 20000 rb., iš Veliuonos – 16000 rb., iš Vilkijos – 21400 rb., iš Zapyškio – 18000 rb. kontribucijos mokesčių sumos. A. Panemunės, Lapių valsčiuose kontribucija nebuvo mokama. Bendra suma sudarė 298600 rb. sumą.⁶

25.2. Jonišio LAF įsakymai⁷ Jonišio valsčiaus savivaldybei rodo, kad ji valsčiaus ribose prisiskyrė per dideles funkcijas⁸. Tačiau šių įsakymų antisemitiniai turiniai, jų kilmė vis tiek sietini su okupacinės valdžios antisemitinių nurodymų įgyvendinimu. Taip tvirtinti leidžia istoriniai darbai. Istorikas Christophas Dieckmannas (Christoph Dieckmann) rašo, kad vokiečių okupacinė valdžia siekė surinkti žinias apie žydų turta, konfiskuoti, užregistruoti ir likviduoti. Nuo 1941 m. birželio pabaigos ir liepos mėnesį su žydų turto klausimais susijusius reikalus tvarkė karinė administracija. Minėtu laikotarpiu Vermachtui galiojo 1940 m. liepos 7 d. įsakas, nurodantis, kad **okupuotuose kraštuose paimti, konfiskuoti piniginiai ženklais, vertybiniai popieriai ir vertingi daiktai**

³ 1944 m. spalio 11 d. teismo posėdžio protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44463/3, l. 95 Stanislovo Gudavičiaus 1944 m. rugpjūčio 28 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 44463/, l. 17

⁴ žr. LCVA, (f. R-739, ap. 1, b. 4, l. 13

⁵ žr. Kauno apskrities viršininko 1941 m. rugpjūčio 21 d. raštas Nr. 768 Visiems Kauno apskrities valsčių viršaičiams, LCVA, f. R-1534, ap. 1, b. 190, l. 1

⁶ Kauno apskrities valdybos 1941 m. rugsėjo mėn. 19 d. raštas Kauno apygardos komisarui, LCVA, f. R-1534, ap. 1, b. 190, l. 87, 87 a.p.

⁷ LCVA, (f. R-739, ap. 1, b. 4, l. 11, 12

⁸ LCVA, (f. R-739, ap. 1, b. 4, l. 17

atiduodami Reicho kasai Berlyne. Vietos ir karo lauko komendantūros praneša apie konfiskacijas iš pradžių Operatyvinėms grupėms, vėliau civiliniam valdymui.⁹

25.3. Pasak Pareiškėjo, Jonišio LAF organizacija buvo visagalė žydų turto reikalų tvarkytoja, lyg ir to turto savininkė. Toks supratimas kelia abejonių pirmiausiai dėl to, kad vokiečių okupacinė valdžia visą Lietuvos žydų turtą vertino kaip Trečiojo reicho nuosavybę. Tai patvirtina anksčiau minėti paties Pareiškėjo teismui pateikti dokumentai (Priedai Nr. 26.9, Nr. 24.4 ir kt.). Istorikas Christophas Dieckmannas teigia: „nors antisemitiškai nusiteikę lietuviai save laikė teisėtais žydų turto paveldėtojais, **okupacinė vokiečių valdžia šį turtą vertino kaip Reicho nuosavybę**“.¹⁰ 1942 m. kovo 10 d. Kauno aps. viršininkas rašė Pažaislio vls. viršaičiui: „Pavedu tamstai pranešti Feliksui Matulaičiui, gyv. Pažaislio vls. Romučių k, kad dviratis nebus jam gražintas, nes visi žydų turtais nuo 1941 m. birželio 20 d. yra perėję Vokiečių Reicho nuosavybėn. Dviratis nustatyta tvarka yra parduotas Pažaislio valsčiaus savivaldybei“.¹¹

26. Pareiškėjas, remdamasis Šiaulių apskrities Žeimelio valsčiaus viršaičio 1941 m. rugpjūčio 25 d. raštu J. Noreikai [Priedas Nr 24.1], teigia: „Žeimelio valsčiaus viršaitis informuoja Noreiką apie sušaudytus žydus ir išsiųstus į Žagarę. Dokumentas liudija, kad atsakydamas į 08 22 Noreikos įsakymą dėl žydų perkėlimo į Žagarę, viršaitis informuoja Noreiką apie 160 žydų sušaudymą valsčiuje rugpjūčio 8 d. Nurodo, kad paklydusias dvi žydes siunčia į Žagarę. Tai paneigia centro argumentus, kad Noreika nežinojo koks yra galutinis Žagarės geto žydų likimas“. Centro nuomone, šis dokumentas nėra tinkamas įrodymas Pareiškėjo išvadai, neva J. Noreika 1941 m. rugpjūčio 22 d. žinojo, koks yra galutinis Žagarės žydų geto likimas, dėl šių motyvų:

26.1. 1941 m. rugpjūčio 14 d. Šiaulių apygardos komisaro Hanso Gewecko įsaką apskričių viršininkams ir miestų burmistrams J. Noreika apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams dėl Žagarės geto perdavė 1941 m. rugpjūčio 22 d., o apie Žeimelio žydų sušaudymą jam pranešama rugpjūčio 25 dieną, t.y. po trijų dienų. Žagarės geto kaliniai buvo sušaudyti 1941 m. spalio 2 d., t. y. daugiau nei po mėnesio nuo minimo J. Noreikos rašto.

26.2. Holokausto atminimo muziejaus Vašingtone dokumentų kolekcijoje saugomas vaizdo įrašas, kuriame slapta kamera nufilmuoti Šiaulių apygardos komisaro Hanso Gewecko prisiminimai apie jo veiklą Antrojo pasaulinio karo metais Šiaulių apygardoje. Tuose prisiminimuose H. Gewecke teigia, kad tuo metu jie nemanė, kad getai baigsis žydų sunaikinimu. Anot H. Gewecke, vienas iš nacizmo ideologų „Rozenbergas pasakė, kad Šiauliuose žydai ir prieš karą gyveno gete. Uždarymą į getus Rozenbergas laikė humanišku dalyku“. Iš šio liudijimo ir kitų argumentų darytina prielaida, kad net daugelis aukštų vokiečių pareigūnų tuo metu geto nesuvokė kaip žydų naikinimo etapo.

⁹ Christoph Dieckmann, Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941-1944, Göttingen, 2011, Bd. 2, S. 1028

¹⁰ Christoph Dieckmann, Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941-1944, Göttingen, 2011, Bd. 2, S. 1023

¹¹ Žr. Kauno apskrities viršininko 1942 m. kovo 10 d. raštas Pažaislio valsčiaus viršaičiui, LCVA, f. R-1534, ap. 1, b. 194, l. 68

Atkreiptinas dėmesys, kad H. Gewecke po karo sąjungininkų buvo suimtas, tardytas, bet laisvės atėmimo bausme nenubaustas, nepaisant to, kad jau patys pirmieji jo įsakymai, tapus Šiaulių apygardos komisaru, paskelbti Šiaulių laikraštyje „Tėvynė“ 1941 m. rugpjūčio 13 d., buvo susiję išskirtinai su žydų atskyrimu ir izoliavimu. Pastebėtina, kad H. Gewecke savo prisiminimuose apie žydų izoliavimą ir darbą Šiaulių apygardoje **J. Noreikos išvis nemini**, nors mini kelis kitus lietuvius.

27. Pareiškėjas, remdamasis 1941 m. rugpjūčio 6 d. J. Noreikos raštu Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams [Priedas Nr.24.2] teigia: „Šis dokumentas patvirtina, kad jau pirmąją (ar sekančią) paskyrimo dieną Noreika išleidžia įsakymą dėl žydų turto nusavinimo ir aprašymo Šiaulių apskrityje. Akcentuodamas, kad aprašai yra pristatomi jam asmeniškai.“ Be jau anksčiau išdėstytų motyvų, toks šio dokumento interpretavimas kelia abejonių ir dėl to, kad dokumentas buvo verčiamas iš lietuvių į vokiečių kalbą (LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 111-112). Ši aplinkybė leidžia teigti, kad buvo ketinama informuoti aukštesnę, t. y. okupacinės valdžios instanciją, žydų turto reikalų tvarkymo klausimais. Tai, savo ruožtu, leidžia manyti, kad minėto J. Noreikos rašto valsčių viršaičiams, burmistrams kilmė sietina ne su J. Noreikos asmenine iniciatyva, o su okupacinės valdžios nurodymų įgyvendinimu ir atsiskaitymu.
28. Pareiškėjas, remdamasis Priedu Nr. 25.1 („Generalinio tarėjo 1941 m. gruodžio 22 d. raštas Visiems apskričių viršininkams“) teigia: „Šis dokumentas patvirtina, kad visoje Lietuvoje Policija iki 1941 m. rugsėjo 25 d. buvo tiesiogiai pavaldi Apskričių Viršininkams. Šis dokumentas paneigia Centro argumentus, kad Jonas Noreika dirbo administracinėje, o ne jėgos struktūroje steigiant ir likviduojant Žagarės getą“. Ši Pareiškėjo išvada taip pat neteisinga, nes Šiaulių apskrities, kitų apskričių policija su nuvadamis valsčiuose buvo pavaldžios Policijos departamentui Kaune. Pastarasis buvo pavaldus vokiečių represinėms struktūroms. O pavaldumas apskričių viršininkams buvo tik dalinis. **Masinių žudynių operacijų iniciatyvos kildavo ne iš apskričių viršininkų, o iš aukštesnio rango policinių struktūrų.**
29. Pareiškėjas, remdamasis Priedais Nr. 25.2-25-4, teigia, kad vokiečių komendantūroje Telšiuose vokiečių karių buvo nedaug ir perša išvadą, kad šis nedidelis vokiečių skaičius buvo tarsi kažkokia nepavojingų, ypač žydams, asmenų grupė, kad lietuviškos visuomeninės jėgos (LAF) buvo kur kas pavojingesnės.
30. Tokie istorinių šaltinių interpretacijos būdu gauti teiginiai negali būti laikomi teisingais. Tiek Telšių, tiek Plungės vokiečių komendantūros pareigūnai, nepriklausomai nuo turimų karinių laipsnių ir kareivių skaičiaus, buvo labai pavojingi asmenys, o ypač žydams. Taip vertiname dėl šių aplinkybių:
- 30.1. Po to, kai 1941 m. birželio pabaigoje Vermachtas užėmė Lietuvą, ji tapo kariuomenės užnugario sritimi. Baltijos šalių kariuomenės užnugario srities administracijai vadovavo gen. K. von Roquesas. Iki 1941 m. liepos 17 d. jis rezidavo Kaune, o po to – Rygoje. Jam savo ruožtu buvo pavaldi visa eilė vokiečių karo lauko komendantūrų Lietuvoje (tarp jų ir Telšių apskrityje). Vokiečių komendantūros neegzistavo kaip pavienės salos, tai buvo vientisas organizmas, susijęs tarnybiniais ryšiais. Šis administracinis tinklas apėmė Baltijos šalis ir veikė kaip vieninga jėga, kurios komendantūros betarpiškai padėdavo viena kitai.

- 30.2. Vokiečių karinės administracijos Lietuvoje, vadinas, ir Telšių, ir Plungės karinės administracijos pareigūnai, disponavo realiomis karinėmis pajėgomis. Vokiečių karinė administracija, jos pareigūnai disponavo dar prieš karą gautais nurodymais, kaip elgtis su okupuotų kraštų žydais. Vokiečių karinė administracija, iki civilinio valdymo įvedimo Lietuvoje 1941 m. liepos pabaigoje ir vėliau, bendradarbiavo su vokiečių saugumo policijos ir SD Operatyvinės grupės A 2-ojo ir 3-iojo būriais, jų padaliniais. Šis bendradarbiavimas vyko ir klausimais, susijusiais su žydų persekiojimu. Operatyvinės grupės A padaliniai veikė pagal instrukcijas, dar prieš karą gautas iš Trečiojo Reicho vadovybės.
31. Apibendrinant galima pasitelkti pavyzdį iš sovietų okupacijos laikotarpio: jei Telšiuose buvo mažiau milicininkų, KGB ar okupacinės kariuomenės atstovų, nei Vilniuje, tai nereiškė, kad Telšiuose buvo silpnesnė sovietų valdžia, arba kad savivaldos valdžia ten buvo stipresnė nei imperinė, arba kad ten klestėjo alternatyvi valdžia – reikalui esant Telšiuose sovietai skubiai sutelkdavo tokias pajėgas, kokių reikėdavo.
32. Pareiškėjas, remdamasis Priedais Nr. 26.10-26.13, formuluoja išvadą, neva Telšių miesto, Telšių apskrities administracija, gal net ir Telšių apskrities LAF organizacija, pačios sumanė ir iniciavo žydų suvarymą į getą. Tokios išvados neteisingos. Iniciatyva getoizuoti Telšių apskrities žydus kilo iš vokiečių karinės administracijos pusės. Istorikas Christophas Dieckmannas apie įvykius Telšiuose 1941 m. birželio pabaigoje rašo: „Pagal 207-osios apsaugos divizijos (des Ic der 207. Sich. Div.) pranešimus naktį iš birželio 27 d. į 28 d. vyko komunistų ir žydų kovos prieš lietuvių sukilėlius. 374-ojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa užėmė miestą ir pabaigė kovas. Toliau be komentarų buvo nurodyta: „lietuvių policija turi patalpinti žydus į stovyklą“. Išgyvenusios žydės Galinas Masjulis ir Susanne Kogan pasakojo, kad Telšiuose lietuvių policija žydus varė iš namų, vykdydama vokiečių įsakymą.¹²
33. Pareiškėjas Priedus Nr. 26.10-26.13 vertina taip: „Pateikiami dokumentai patvirtina, kad Telšių savivaldybės ir Apskrities viršininko administracija organizavo ir pasitelkiant pavaldžias policijos pajėgas vykdė žydų turto nusavinimą ir dalybas. Kilnojamas turtas buvo surinktas į sandėlius ir jau liepos 4 d. (t. y. 6 dienos po sukilimo) pradėtas dalyti. Savivaldybė naujiems savininkams pagal prašymus išduodavo pakvitavimus dėl kilnojamo ir nekilnojamo turto perleidimo. Prašymus teikė ir teisėsaugos darbuotojai. 1942 m. Šiaulių komisaras Gewecke nurodo, kad Telšių apskrities įstaigos apstatytos žydams priklausiusiais daiktais“.
34. Tokiomis interpretacijomis Pareiškėjas bando įteigti, neva Telšių savivaldybė, apskrities viršininkas, gal ir Telšių LAF organizacija, savo valia inicijavo, vykdė žydų turto konfiskacijas, dalybas, kad vokiečių okupacinė valdžia tarsi iš to naudos lyg ir neturėjo. Toks supratimas laikytinas klaidingu dėl to, nes, kaip jau buvo minėta, 1941 m. birželio pabaigoje Telšių apskrities žydų getoizacijos procesą inicijavo vokiečių karinė administracija, vokiečiai, o lietuvių policininkai šiuose procesuose buvo tik pagalbinė jėga. Getoizacijos eiga, savo ruožtu, reiškė ne tik žydų suvarymą į izoliavimo stovyklas, bet ir žydų atskyrimą nuo jų turėto nekilnojamo turto ir nuo ženklios kilnojamo turto dalies, t. y. turto nusavinimą minėtomis apimtėmis. Vadinas, vokiečių kariškiai prižiūrėjo

¹² Chr. Dieckmann, Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944, Göttingen, 2011, Band 2, S. 848

ir su turto nusavinimo eiga susijusius dalykus. Remiantis tuo, galima teigti, kad Pareiškėjo minimus veiksmus Telšių savivaldybės, apskrities viršininkas vykdė ne savo iniciatyva, o prižiūrėti vokiečių karinės administracijos atstovų. Tai patvirtina ir paties Ieškovo pridėti jau minėti dokumentai (Priedai Nr. 26.9, Nr. 24.4 ir kt.).

35. Pareiškėjas, remdamasis Priedais 27.1 – 27.4, teigia: „Šie dokumentai patvirtina, kad oficialus LAF laikraštis Žemaičių žemė, buvo leidžiama Telšiuose, spausdinama mašina, nusavinta iš Telšių vyskupijos kurijos (paėmė valdžia). Dokumentai patvirtina pareiškėjo teiginius, kad 1941 m. vasarą laikraštį Žemaičių žemė rengė, spausdino ir platino LAF savarankiškai, o atsižvelgiant į LAF įtaką Žemaitijoje, galima manyti, kad ir be jokios nacių cenzūros. Dokumentai patvirtina, kad nors LAF valstybinės spaustuvės steigimas vyko su Telšių burmistro žinia (duotas leidimas stalams, tačiau savivaldybė visviena paveda vyskupijos kurijai sumokėti pelno mokesčių, nors ši teigia spaudos nerengusi ir nepardavinėjusi“. Pareiškėjo argumentacija, kad nacių okupacijos metu įsteigtas laikraštis „Žemaičių žemė“ buvo spausdinamas ir platinamas savarankiškai, be okupacinės valdžios leidimo ir cenzūros, **abejotina dėl šių aplinkybių:**

35.1. istoriografijoje yra įsitvirtinusi nuomonė, kad „spauda, kaip pagrindinė ideologijos sklaidėja ir formuotoja, vos tik užėmus Lietuvą vokiečiams, atsidūrė jų priežiūroje“¹³;

35.2. Vilniuje leidžiamas laikraštis „Naujoji Lietuva“ buvo cenzūruojamas vokiečių ir įsteigtas su jų leidimu. Tai patvirtina Rapolo Mackonio atsiminimai, kuriuose prisimindamas karo pradžioje savo susitikimą su Ona Jagomastaite-Vilmantiene jis rašo: „- Laikas pagalvoti apie laikraštį, – pareiškė Vilmantienė. – Ar ne per anksti – paabejojau. – Pats laikas, - įkalbinėjo Vilmantienė. – Žinoma, tai pareis nuo Ostmano, kuris paskirtas karo komendantu. Aš jau teiravausi. Esmėje sutinka, bet su sąlyga, kad, kol nėra cenzūros įstaigos, pats asmeniškai peržiūrės medžiagą“¹⁴;

35.3. Šiauliuose leistas laikraštis „Tėvynė“ buvo leidžiamas dėl to, kad tokį leidimą davė vokiečių komendantūra. 1941 m. rugsėjo 16 d. Šiaulių apskrities viršininkas rašė Vidaus reikalų vadybos Visuomeninio darbo departamentui, kad Šiaulių apskrityje išeina vienas savaitinis laikraštis „Tėvynė“, kad leidimas duotas Šiaulių lauko komandanto liepos 6 d. (LCVA, f. R- 1099, ap. 1, b. 1. l. 246). Atkreiptinas dėmesys, kad Pareiškėjo pateikti dokumentai [Priedas Nr. 28.1] taip pat liudija egzistavus nacių cenzūrai.

35.4. Pareiškėjas pats pripažįsta, kad „Žemaičių žemė“ buvo cenzūruojama: Prašymo 9 psl. Pareiškėjas teigia: „Dokumentai patvirtina, kad 1941 m. vasarą LAF "Žemaičių žemė" buvo labai silpnai cenzūruojama“.

36. Taigi, darytina išvada, kad 1941 m. liepos mėn. laikraštis „Žemaičių žemė“ nebūtų pradėtas leisti be vokiečių karinės administracijos leidimo, kad „Žemaičių žemė“, kaip ir laikraštis „Naujoji Lietuva“, kiti leidiniai, okupacinės valdžios buvo cenzūruojamas ir turėjo du šeimininkus: LAF ir okupacinės valdžios įstaigas.

¹³ Valentinas Brandišauskas, Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06 – 1941 09), Vilnius, 1996, p. 139

¹⁴ „Vilniaus balsas“ (1939 – 1941). – „Naujoji Lietuva“(1941-1943), LYA, f. 3377, ap. 48, b. 685, l. 185

37. Atkreiptinas teismo dėmesys ir į tai, kad 2009 m. balandžio 2 d. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl Europos sąžinės ir totalitarizmo teigiama, kad nepaisant profesionalių istorikų pastangų būti nešališkiems, istorikai sutinka, kad istorinių faktų neįmanoma interpretuoti visiškai objektyviai ir kad visiškai objektyvaus istorinio jų perteikimo nėra, tačiau nė viena politinė institucija ar politinė partija neturi išskirtinės teisės interpretuoti istoriją, ir šios institucijos ar partijos negali teigti, kad jos interpretuoja objektyviai. Šios nuostatos kyla iš tarptautinėje vakarietiškoje praktikoje susiklosčiusios tradicijos, kad profesionalūs istorikai nevienodą tų pačių faktų interpretavimą perteikia viešose diskusijose, moksliniuose straipsniuose, bet ne reikalaudami pakeisti kitokią nuomonę. Tačiau aptariamam atveju, Pareiškėjas elgiasi demokratinėms valstybėms netinkamu būdu – reikalauja pakeisti Centro išvadas (nuomonę) pagal savo subjektyvų istorinį vertinimą. Akivaizdu, jog toks Pareiškėjo reikalavimas yra nepagrįstas ir negali būti tenkinamas.

Pagarbiai

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vardu,

Vyriausiasis istorikas

dr. Alfredas Rukšėnas

Vyresnysis specialistas

Dalius Egidijus Stancikas

Advokatas

Jurius Petreikis